

Vallásszabadság és a hittételek.

Irta: **Dr. Boros György.**

Első tekintetre ellenmondást foglal magában a kitűzött tárgy. Szabadság a vallásban azt jelenti, hogy a hívő egyéni meggyőződése fölött nem ítélkezik semmi hivatalos birói kar, tehát sem presbitérium, sem zsinat, sem papi, sem világi tekintély nem foglalhatja tételbe a hit tárgyait. Nem ítélkezik, tehát sem kérdőre nem vonhatja a hívőt, sem nem akadályozhatja vallásos meggyőződése érvényesítésében, hite nyilvánításában.

Mint hogy az egyéni szabadság mindenkire egyenlően kiterjed, a vallásszabadságot könnyű volna úgy értelmezni, hogy aki a vallásszabadságot a maga teljes egészében akarja megvalósítani, eo ipso csak egyéni meggyőződésre gondolhat, tehát az egyházi szervezkedés vallásos hit alapján nem lehetséges, mert a szervezkedés korlátozással jár. Aki tehát a szabadságát meg akarja őrizni, nem léphetik be semmiféle szervezetbe, mert ha a szervezet tagjainak a vallásos gondolkozása egyetlen főkérdésben nem teljesen azonos, egyik kénytelen lenne elfogadni a másik vallásos meggyőződését s ezzel kénytelen lenne lemondani a magáéért.

Am a vallásszabadság alatt éppen oly kevésbé lehet az egyéni fölfogást tenni egyedül uralkodóvá, mint a testületit. Az egyéni fölfogás megtisztulásának éppen olyan szükség van a szóró lapátra, hogy a gáztól és konkolytól megtisztuljon, mint a legtökéletesebben mivelte földben termő tiszta búzának. Tehát a vallásszabadság fogalma nem azt jelenti, hogy csak az egyéni vallásos hitnek kell érvénye-

* A párisi vallásügyi kongresszuson tartott felolvasás.

sülni, hanem azt jelenti, hogy az egyéni meggyőződések termékeit egyesítve össze kell keverni, meg kell szellőztetni és meg kell tisztítani, mert akkor nemesak tisztaságban, hanem fényben és erőben is nyernek. De hiába tagadnók, ma még általánosságban, sőt részleteiben is az egyházi tekintély uralkodik a vallás kérdéseiben. Nem vitatjuk jogosultságát, sem helyességét. Kizűzött tárgyunkhoz ragaszkodva azzal kell foglalkoznunk, hogy a vallásszabadság (hisszabadság) és hittételek (credók) milyen viszonyban vannak ma és mi várható a jövőben.

A vallásos hívő ma alig találkozhatik vonzóbb és érdekesebb kérdéssel a szabadság kérdésénél. Ha konzervatív hajlamu, akkor aggódik, hogy vajjon a szabadság, amely ma a gondolkodás és cselekvés terén uralkodik, nem rejt-e valamely veszedelmet magában. Ha a hagyományok nem korlátolják s ha a környezetében uralkodó vallásos fölfogás nem áll útjába, akkor nyíltan beáll a vallásszabadság zászlója alá.

Ismeretes előttem az a fölfogás is, amely azért tartja szükségesnek az erős kézzel kormányzást, nehogy a tömeg fölforgassa az egyházat és az államot is.

Valahányszor ezt az okoskodást, helyesebben mentegődzést hallom, mindannyiszor egy amerikai tanító jut eszembe. Az osztályába a rakoncátlan, hitvány tanulók egész serege verődött össze. Semmi szép szó, semmi fenyegetés nem használt. Végül a tanító kimerülve a sok gyötrődésben így szólt: fiuk, én ezennel leteszem a kormányvesszőt és átadom a ti igazi vezéreteknak. Ha nektek csak a rendetlenség, pajkosság és hitványkodás tetszik, ám lássátok. Ezzel fölhívta és átadta helyét a legrosszabb fiunak és eltávozott a tanterem másik felébe.

És mi történt? Mihelyt a felelősség annak a vállára került, aki soha sem tisztelte a rendet és a szabályt, azonnal ő maga adta ki a rendeletet, mert látta, vagy legalább is érezte, hogy bizonyos elvekre és szabályokra az életnek bármely körülményei között is szükség van. Az, aki másnak nem engedelmeskedett, jó vezér lett s vele együtt az egész új életet kezdett.

A közönségnek egy része még ma is attól tart, hogy

ha a vizsgálódásnak teljes szabadságot engedünk, a közönségnek egy része elszakad az egyháztól, megszünteti az érintkezést nemcsak az egyházzal, hanem a vallással is. Azt hiszem, hogy ez egészen téves fölfogás.

Kétségtelen, hogy egyes új gondolatok, amelyek váratlanul lepik meg a népet, újdonságukkal félrevezetik bizonyos időre, de az is bizonyos, hogy aki a vallásos vagy erkölcsi kérdéseket komoly megfontolás vagy bírálat alá veszi, előbb vagy utóbb arra a meggyőződésre jut, hogy az Isten lénye, önmagában levő tökéletessége s az ember öntudata meg nem semmisíthető.

Valódi nagy veszélyt az jelentene, ha az emberek egyáltalában nem érdeklődnének a vallás iránt. Semmi veszélyt nem látok abban, ha a munkás osztályok figyelmét rá irányítjuk a nagy vallási kérdésekre. Még az sem lenne baj, ha összekavarodnának a hit, a remény, a hitetlenség és a pessimizmus ellentétes fogalmai. A szellemi forradalom mindig hasznosabb a tétlenségnél.

Bizonyos tüneteket nem lehet észre nem vennünk. A tömeg nagy része külsőleg jelzi az egyházhoz való tartozását, de a hittételek iránt vagy semmit, vagy csak nagyon keveset érdeklődik. A kereszt ott áll a katolikus községek végén, de a tömeg semmi jelét nem adja, hogy tulajdonítanak neki valami jelentőséget. De ha valaki kővel vagy sárral megdobálja, azonnal kész a fölháborodás és ugyanez a tömeg megkövezi magát a «szentségtörőt».

Csak nem régen mondotta egyik teológiai szaklap szerkesztője a következő erős szavakat: lelkipásztorok, teológiai tanárok és hitvédők az újabb időben érzékenyen tapasztallák, hogy az emberek a keresztény vallás iránt nem tanúsítanak olyan élénk érdeklődést, amilyent kellene. (Biblical World 1909. 1. sz.)

Több oldalról lehetett olvasni azt is, hogy Párisban a felsőbb osztályok körében az újabb időben a Buddhizmus kezd gyökeret verni.

Már most az a kérdés, hogy a keresztény egyház, vagy a keresztény vallás, vagy a keresztény hittételek bármelyike külön, vagy az egész együttvéve elég erős-e arra, hogy a lelkek egyensúlyát megtartsa? Az a kérdés, hogy a szabadelvű kereszténységtől mit várhatunk?

Engemet ezek a kérdések nem nagyon izgatnak. Én arra nem vállalkozom, hogy a keresztény vallás mellett védő beszédet tartsak. Lehetséges, hogy a kereszténységben sok hiba volt, sok bűn és hibát követelt el a múltban. Mindennek az ember gyarlóságában keresendő az oka. Az idővel, meg a kor szellemével is lehet igazolni némely dolgokat, de fő az, hogy az irányzatért, a nagy események előidézéséért felelős emberek nem tudták megérteni a nagy igazságokat.

Bizony akkor, a mikor az országok, meg a tartományok és kisebb birodalmak urai csak arra gondolhattak, hogy áttörhetetlen erős várfalakkal, mély sáncokkal vegyék körül és védjék magukat, midőn tetőtől-talpig vasba burkolták magukat, hogy az ellenség nyíla ne érhesse testüket, akkor a hit apostolai kevésbé gondolhattak egyébire annál, hogy az egyház is csak szilárdan körülsáncolt, megkötött és jól védett tételekkel tarthatja meg hitigazságait.

A kredók, hittételek és konfessiók teljesítették a lelki igazságok külső védelmét. Ez a tény magyarázza meg, hogy a védők miért ragaszkodtak oly szilárdul az utolsó jottához és pontocskához is.

Talán nem veszik szerénytelenségnek hallgatóim, ha némi büszkeséggel említem, hogy a mi vallásunk dicső apostola: Dávid Ferenc a hittételeket a legkevesebbre vonta össze. Ő csak az apostoli hitvalláshoz kívánt ragaszkodni, de még azt sem rendelte parancsolólag, mert ő azzal tartott, hogy a hit Isten ajándéka. Az unitárius egyház ezt a hilt szabadságot híven megőrizte mind ez ideig.

Az a boldogító hit, mely engemet és minket táplál, éltet, fölbátorít meggyőződéseim kijelentésére, hogy a kredók és konfessiók ma már csak olyanoknak tekinthetők, mint a középkorból fönmaraadótt várfalak és toronyok. Kedves emlékek. Híven őrizzük, védelemre is olykoron fölhasználjuk, de meggyőződéssel kimondjuk, hogy ezek a mai kor modern eszközeivel szemben immár csekély értékűek. Megvan bizonyos művészi szépségük, tiszteletet és becsülést követel az a hódolat, amelylyel nemzedékről nemzedékre körülvették, de ma már nem szolgál-

hatnak az üdvösség eszközeiül, ha egyébért nem, már csak azért is, mert az emberek nem kívánnak általuk váltani meg.

Nem szükség és nem is kell fölforgatni őket, de nem is szabad akadályképpen útlejtőbe gördíteni azoknak, akik a nyitott új mezőkön akarják megfutni a nemes versenyt, amelyet a tudomány rendez és az új fölfedezések sürgetnek. A mai idő nem alkalmas, nem elég türelmes arra, hogy az emberek megálljanak s azzal törődjenek, tépelődjenek, hogyan lehetne kiegyeztetni a tudomány új igazságait a hit régi babonáival. Az erköles világában is ugyanilyen nagy átalakulások történtek.

Mit érne most akár az egyház szentségére, akár a biblia csalhatatlanságára lámaszkodva hadonázni, midőn látjuk, hogy «ott van a jog, ahol a hatalom», amikor halljuk, hogy ezerek, sőt százezrek hullanak el a csata mezején a művelt Európa kereszténynek nevezett országaiban. Csak olyan értékű ez, mintha a vihart és a jégverést a kis fatorony csengőjével akarjuk eltéríteni útjából.

Helyesen mondotta a már idézett író: «ha a kereszténységnek az a föladata, hogy a lelkeket megmentse a jövő élet számára, hogysen igazságot szolgáltatson az elnyomottaknak, árváknak és özvegyeknek itt és most, ha inkább érdekli az égi ezeréves boldogság, mint a földön a jó társadalmi rend, akkor ne csodálkozzék, ha a munkásember inkább hallgat a szociálista szónokra, mint a keresztény lelkitanítóra».

Vajjon segíthetünk-e a bajon azzal, ha újra írjuk a hittételeket vagy ismételjük a régieket?

Ha szabad ismét nyilatkoznom, szerintem az egyházak vagy teljesen fölthagynak a hittételekkel, minthé a szent élet eszközeivel, vagy pedig átalakítják az idő és a koronkénti nemzedékek kívánsága szerint. Ha a lelkész nem boldogul a krédókkal, találjon más módot, hogy valamely központi eszmére irányítsa a figyelmet. Olyasmit kell keresni, ami a köznapi élet és gondolkodás helyett a nagy lelkek tisztult légkörébe emel. Nem szabad fölthagyni azzal a reménnyel, hogy Saul át fog alakulni Pállá.

Jó lesz figyelembe venni ezen a helyen, hogy a Pál megtérését megelőzte a mester szörnyű halála. Csak ennek a hatása alatt indult meg lelkében az erjedés, következett be a nagy forradalom, amelynek következése lett a halál és az új életre ébredés. Csak ekkor volt elég ereje a régi törvény igája lerázására és a hit új öltönye felöltésére.

Megható szavakban nyilatkozik erről az ujjászületésről egyik kortársunk, Shieler professzor: Oh, a mikor az új élet szikrája fölgyuladt lelkemben! Ekkor kezdettem a lelki élet újabb forrásai, gazdag kincsei után nyomozni, amelyek azelőtt teljesen el voltak zárva előlem, sőt meg volt tiltva a pápai egyház dogmái és kredói által. (Berlini kongresszus könyve. 415. l.)

Mi ma követeljük az egyén és a nagy sokaság részére a szabadságot. De nem értünk egyet azokkal, akik a múlt értékét kétségbe vonják s csak a jövőre, a holnapra gondolnak. Tisztában vagyunk azzal, hogy a vallás dolgában a szabadság *in ultima analysi* azt jelenti, hogy mindenki kövesse lelke sugalmát s ne ragaszkodjék sem a konfesszióhoz, sem egyes szavakhoz, mert a betű öl, a lélek megéleveníti.

A vallás a maga belső lényege szerint az Isten és az ember lelke közötti belső közösség érzete, de mindaddig, amíg az ember a másik társaságára rá van utalva, addig az egyik lélek nem nélkülözheti a másik lélek hatását. A mikor Jézus azt mondta: hagyjátok hozzám jönni a kis gyermekeket, kettős lelki boldogságot élvezett: azt, hogy áldását adhatta rájuk és azt, hogy e tiszta lelkek hatását élvezhette lelkében.

A lelki közösségben együttélésnek nagyobb szabású példáját nem tudom elképzelni, mint a milyenek ezek a kongresszusok. A világ különböző részeiből ide sereglünk mint idegenek s azt tapasztaljuk, hogy lelkünk óráról-órára gazdagabbá és erősebbé lesz amaz egy szükséges dolog által, amely végül is testvéri egységbe fogja kapcsolni az embervilágot.

Mi itt fürödözünk az istenileg ihletett lelkek nagy ten-

gerében. Mi itt újra születünk, mi itt vesszük a szentlélek ajándékát, mi itt közeli érintkezésbe jutunk a Názárethi nagy lelkével, mi itt halljuk az intést: menjetek és tanítsatok minden népet és vezessétek őket a közös égi atya elébe. hogy ne csak azt érezzétek, hogy testvérek vagytok, mint fiai és leányai a közös atyának, hanem, hogy ti is egyek vagytok vele, éppen mint maga Jézus egy vala.

A párisi nemzetközi vallásügyi kongresszus.

— Dr Boros Györgynek, mint az E. K. Tanács küldöttjének jelentése. —

A közlekedés gyorsasága és könnyősége, a népek és nemzetek közötti békés és bizalmas viszony egyszerű és természetes megfejtését nyújtja annak az örvendetes ténynek, hogy napjainkban minden közérdekű kérdést a világ színe előtt tárgyalnak. Mégis meglepően szép jelenség, hogy a legkényesebb, a vallás kérdését is immár oda viszik, ahol mindenki meghallhatja, sőt meg is adhatja a feleletet.

Ez a dicséretreméltó szép tény már is nagy és jótékony eredményeket szült az emberiség javára. Nem is szólva a vallásos türelemről, nevezetes hatása az, hogy a vallás főkérdéseivel foglalkoznak a nem hivatalos emberek is. A vallás a tudományos érdeklődés körébe jutott. A vallást nemcsak azért vizsgálják, mert tudni akarják, ki mit hiszen, hanem azért is, mert látják, hogy nemcsak egy oldalú tudomány, hanem mindenre kiterjedő. Olyan, amely az egyháznak alapja, de az életnek elválaszthatatlan tényezője.

Nyilvánvaló, hogy, minél tovább haladunk a tudás birodalmában, annál inkább ébred az érdeklődés azok iránt az eszmék iránt, amelyeket valóságos eszméknek szoktunk nevezni.

Nem tagadjuk, hogy az újkori vallásügyi mozgalmak mindig némi aggodalmat, féltékenységet és nyugtalanságot okoznak az egyházak belső köreiben. 1910-ben a berlini lutheránus protestánsok nyíltan tiltakoztak az ellen, hogy Berlinben tartsák meg a vallásügyi kongresszust. Semmi eredménye sem volt a tiltakozók javára, annál nagyobb az érdeklődés és a munkakedv fokozására. A kölni pap — már sajnos néhai Jatho — esete és a többi hasonló eset,